

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
Історичний факультет**

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ З ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

**ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІV КУРСУ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
(спеціальність № 6.020302 «Історія»)**

**Кам'янець-Подільський
2012**

УДК 371.133: 93
ББК 74.580 + 74.263.1
П 78

Рецензенти:

Філінюк А.Г. – кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Шевченко Т.Б. – магістр педагогічної освіти, викладач історії, вчитель вищої категорії Кам'янець-Подільського НВК № 8.

П 78 Програма та методичні поради з педагогічної практики для студентів IV курсу історичного факультету (спеціальність № 6.020302 «Історія») / Укл: В.А.Дубінський, Т.М.Романюк. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету, 2012. – 52 с.

Програму та методичні поради з педагогічної практики для студентів IV курсу історичного факультету розробили:

Дубінський В.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, керівник педагогічної практики історичного факультету,

Романюк Т.М., методист навчального відділу.

УДК 371.133: 93
ББК 74.580 + 74.263.1

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 5 від 26 квітня 2012 року

І. ПРОГРАМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Завданнями педагогічної практики студентів IV курсу історичного факультету є подальший розвиток і вдосконалення студентами загальнопедагогічних умінь та навичок, набутих у період практики на молодших курсах, формування професійно-педагогічних умінь вчителя історії та класного керівника, застосування на практиці теоретичних знань з історії України та всесвітньої історії, педагогіки, психології, методики викладання історії.

Програма розроблена відповідно до „Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України” від 8 квітня 1993 р. і „Методичних рекомендацій зі складання програм практики студентів вищих навчальних закладів України” (1995 р.). Вона враховує знання, отримані студентами з курсів педагогіки, психології, методики викладання історії, визначає місце педагогічної практики в системі підготовки майбутніх вчителів історії.

Програма передбачає мету, завдання і зміст педагогічної практики студентів IV курсу, визначає рекомендації про види, форми та методи контролю знань, умінь та навичок, які повинні отримати студенти під час проходження практики.

Відповідно до сучасних вимог, у ній планується та регламентується вся діяльність студентів і викладачів у цей період навчального процесу, який проводиться у школах.

Педагогічна практика на IV курсі історичного факультету (спеціальність № 6.020302 “Історія”) історичного факультету є логічним продовженням практичної підготовки студентів II і III курсів.

Практика студентів IV курсу проводиться в V-IX класах загальноосвітніх шкіл, гімназії, ліцеїв м. Кам'янця-Подільського. Особливістю педагогічної практики студентів IV курсу є те, що вони починають виконувати обов'язки вчителя-предметника та класного керівника у класах основної школи і повинні проводити навчальні та виховні заходи не менше 5 на тиждень. Тривалість педагогічної практики студентів IV курсу 6 тижнів.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ. ОСНОВНІ ВМІННЯ СТУДЕНТІВ

Основна мета педагогічної практики студентів IV курсу історичного факультету – підготувати студентів до цілісного виконання функцій вчителя історії України й всесвітньої історії та класного керівника у класах основної школи, до проведення систематичної навчально-виховної роботи з учнями; набуття професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час навчальної та виховної роботи в сучасних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності.

Завдання педагогічної практики студентів IV курсу:

- розвиток і вдосконалення студентами загально педагогічних умінь¹ і

навичок, набутих у період навчання на II і III курсах;

- формування професійно-педагогічних умінь вчителя історії, уміння проводити уроки з використанням сучасних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності;
- застосування та поглиблення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання у ВНЗ з курсів педагогіки, психології, основ педмайстерності, методики викладання історії, історії України та всесвітньої історії; досягнення інтеграції знань з історичних, психолого-педагогічних й спеціальних дисциплін;
- розвиток уміння проводити виховну роботу;
- вивчення передового педагогічного досвіду вчителів історії та інших суспільно-гуманітарних дисциплін;
- практичне ознайомлення зі структурою та навчально-виховною роботою у загальноосвітніх закладах;
- формування творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Основні вміння студентів-практикантів IV курсу історичного факультету, якими вони повинні оволодіти під час педагогічної практики.

1. Конструктивно-планувальні:

- а) розробляти плани-конспекти окремих уроків та системи тематичних уроків з історії; визначати конкретні мету, завдання та етапи кожного уроку;
- б) обирати ефективні прийоми та методи досягнення поставлених завдань на кожному етапі уроку;
- в) визначати типи завдань та послідовність їх виконання відповідно до етапів оволодіння знаннями з історії, вміннями й навичками, а також з урахуванням труднощів навчального матеріалу й рівня підготовленості учнів;
- г) проектувати і створювати необхідні наочні матеріали для проведення уроків; використовувати комп'ютерні технології у викладанні історії;
- д) складати план позакласної роботи з історії в класі основної школи;
- е) складати план і сценарій позакласного заходу з історії.

2. Організаційні:

- а) організовувати виконання накресленого плану;
- б) забезпечувати активну діяльність учнів відповідно до плану уроку;
- в) раціонально поєднувати колективні та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них;
- г) навчати учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи з історії;
- д) цілеспрямовано й методично правильно використовувати традиційні наочні матеріали, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання, зокрема використовувати комп'ютер у навчальній діяльності (перевірка знань учнів за допомогою тестів, показ відеофрагментів, графічне зображення карти з можливою мультиплікаційною обробкою інформації);

є) проводити позакласні заходи, організовувати їх згідно зі складеним планом і сценарієм.

3. Розвивально-виховні:

- а) реалізовувати загальноосвітній, розвиваючий та виховний потенціал матеріалу уроку історії або серії уроків;
- б) формувати і розвивати на матеріалі історії України й всесвітньої історії інтелектуальну та емоційну сфери особистості учня, його пізнавальні інтереси;
- в) вирішувати завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

4. Дослідницькі:

- а) вивчати ставлення учнів до предмета і виявляти рівень сформованості навичок та вмінь учнів за завданнями вчителя;
- б) здійснювати методичний аналіз історичного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння учнями та добору оптимальних шляхів запобігання помилок;
- в) проводити спостереження та аналіз відвіданих уроків з опорою на схему або вузькоцільове завдання;
- г) спостерігати, аналізувати та узагальнювати досвід учителів, студентів-практикантів, використовуючи ефективні прийоми і форми у практиці своєї роботи;
- д) вивчати методичну літературу і теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи описані в літературі нові форми, прийоми і методи роботи.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ СТУДЕНТА

Студент має право:

1. Одержувати консультації вчителя та методиста з усіх питань проведення педагогічної практики.
2. Користуватися бібліотекою школи, навчальними посібниками.
3. Вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організації педпрактики, брати участь у конференціях та нарадах.

Студент-практикант зобов'язаний:

1. До початку проходження практики одержати від керівництва практики історичного факультету настанови щодо її проходження та оформлення всіх необхідних документів.
2. У період педагогічної практики виконувати правила внутрішнього розпорядку школи, розпорядження адміністрації, вчителів та керівників практики. У випадку невиконання пред'явлених до нього вимог, студент усувається від проходження практики.

3. Виконувати всі види робіт, передбачених програмою педагогічної практики, старанно готуватися до кожного уроку і позакласного заходу.
4. Працювати в школі *не менше 6 годин*, виконувати індивідуальний план роботи, своєчасно подавати на перевірку документацію (регулярно вести щоденник, подавати конспекти для перевірки вчителю та методисту за 2-3 дні до проведення відповідного уроку, здати відповідну документацію не пізніше 3-х днів до завершення практики).

На період практики один із студентів, який працює в даній школі, призначається старостою групи. В його обов'язки входить облік відвідування студентами школи, повідомлення їх про колективні консультації та семінари, виконання доручень керівників практики.

ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ.

Керівник педагогічної практики має право:

- брати участь у конференціях та нарадах з питань організації і проведення педагогічної практики;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організації педагогічної практики;
- відвідувати загальноосвітні навчальні заклади з метою здійснення контролю за проходженням та виконанням студентами завдань педагогічної практики;
- працювати у роботі комісій при підведенні підсумків педпрактики та вносити пропозиції щодо оцінювання результатів роботи студентів-практикантів;
- пропонувати кандидатуру студента на участь у конкурсі на кращого студента-практиканта.

Керівник педагогічної практики зобов'язаний:

- створити належні умови студентам для проходження педагогічної практики та оформлення всіх необхідних документів;
- проводити консультації для студентів з різних питань проходження практики;
- допомагати студентам-практикантам при виконанні ними завдань педпрактики;
- відвідувати загальноосвітні навчальні заклади й заходи, які проводяться студентами, аналізувати їх;
- виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики.

ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Зміст педагогічної практики студентів IV курсу історичного факультету визначається „Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України” від 8 квітня 1993 р., „Методичними рекомендаціями зі складання програм практики студентів вищих навчальних закладів України”

(1995 р.) та „Типовою інструкцією з організації і проведення педагогічної практики студентів”.

Основними напрямками практичної діяльності студентів IV курсу є:

- 1) ознайомлення зі структурою та навчально-виховною роботою у загальноосвітньому закладі;
- 2) планування навчальної та виховної діяльності у класах основної школи (V-IX класи);
- 3) проведення навчальної і позакласної роботи з історії України й всесвітньої історії у основній школі;
- 4) відвідування й аналіз уроків і позакласних заходів з історії України та всесвітньої історії;
- 5) проведення виховної роботи з класом;
- 6) методична і науково-дослідницька робота;
- 7) проведення психолого-педагогічних досліджень;
- 8) вивчення педагогічного досвіду вчителів історії та інших навчальних дисциплін.

При проходженні практики студенти IV курсу будуть виконувати обов'язки вчителя-предметника з історії України та всесвітньої історії у V-IX класах й класного керівника у закріплених класах.

Ознайомлення з навчально-виховною роботою загальноосвітнього закладу – аналіз планів роботи школи, розкладу навчальних занять, знайомство з матеріальною базою закладу, відвідування уроків та позакласних заходів в класах основної школи. Результати аналізу фіксуються в щоденнику психолого-педагогічних спостережень.

Планування навчально-виховної діяльності. Вивчення навчальних програм з історії України та всесвітньої історії у V-IX класах, тематичних і поурочних планів вчителів-предметників. Ознайомлення з планом роботи класного керівника.

На основі вивчених документів (навчальна програма з історії України та всесвітньої історії, тематичний план вчителя історії, план виховної роботи класного керівника і вчителя-предметника) до кінця першого тижня практики студент-практикант разом з викладачем-методистом, вчителем-предметником, класним керівником накреслює план роботи на період практики, який передбачає:

- графік самостійного проведення уроків;
- позакласну роботу з предмета;
- виховну роботу з класом;
- психолого-педагогічні дослідження.

Психолого-педагогічні дослідження. Вивчення психологічних аспектів навчально-виховної діяльності окремих учнів, особливості пізнавальної діяльності учнів. Мотивація навчання. Особливості педагогічного спілкування й мікроклімату на уроці. Складання характеристики особистості учня. Психологічне забезпечення роботи педагога з учнівською групою. Підбір та використання психодіагностичних методик з вивчення структури взаємин між учнями класу

та між учнями і вчителем. Обробка й аналіз матеріалів, отриманих в результаті психодіагностики.

Навчальна робота з історії. Вивчення рівня знань, умінь і навичок учнів з історії. Розробка плану-графіку проведення уроків у період практики, конспектів або розгорнутих планів уроків. Підготовка дидактичних матеріалів, наочних посібників, ТЗН до уроку. Відвідування уроків вчителя-предметника. Проведення окремих уроків в класах основної школи з використанням різних методів, форм і засобів навчальної роботи. Вивчення організації факультативних занять з учнями та проведення 1-2 таких занять.

Позакласна робота з історії. Ознайомлення з планами позакласної роботи вчителів історії. Планування позакласних заходів з історії. Підготовка і проведення позакласної роботи з предмету – додаткові заняття з невстигаючими учнями, гурток, вечір з фаху, навчальна екскурсія, тиждень історії, підготовка учнів до предметних олімпіад. Відвідування позакласних заходів з фаху.

Виховна робота з класом. Вивчення рівня вихованості учнів класу, стану дисципліни. Розробка плану-графіку виховних занять в період практики. Проведення виховної роботи з учнями класу. Індивідуальна виховна робота з педагогічно занедбаними школярами. Робота з батьками. Відвідування та аналіз позакласних виховних заходів, що проводяться вчителями школи та студентами-практикантами. Ознайомлення з веденням класного журналу, допомога класному керівникові у перевірці учнівських щоденників.

Методична і науково-дослідницька робота студентів. Аналіз практичної діяльності і досвіду навчально-виховної роботи школи. Підготовка матеріалів для захисту практики. Аналіз передового досвіду навчально-виховної роботи вчителів, класних керівників. Вивчення передового досвіду вчителів історії й інших навчальних дисциплін. Відвідування уроків та наступний їх аналіз. Участь у методичній роботі: педагогічній раді, засіданні методичного об'єднання, кафедри з історії, об'єднання класних керівників. Виконання науково-методичних та психолого-педагогічних досліджень, накопичення емпіричного матеріалу для рефератів, наукових повідомлень, доповідей, курсових та дипломних робіт.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ТА ОЦІНКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Після завершення педпрактики складається підсумковий звіт.

Для узагальнення матеріалів, зібраних під час педагогічної практики, студентам відводиться 3 дні.

Після завершення педагогічної практики студенти подають груповому керівнику практики:

- 1) письмовий звіт студента про роботу у школі (див. вимоги до звіту);
- 2) протоколи обговорення 2-3 проведених уроків;
- 3) конспекти проведених уроків з історії України та всесвітньої історії;
- 4) конспект виховного заходу з позакласної роботи з історії;
- 5) конспект виховного заходу;

- 6) щоденник педагогічної практики;
- 7) завдання з психології;
- 8) матеріали вивчення педагогічного досвіду;
- 9) характеристики студента, завірені директором школи.

Звіт практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) перед комісією, призначеною керівником практики та завідувачами кафедр. До складу комісії входять керівники практики (групові методисти, викладачі кафедр педагогіки та психології).

Захист педагогічної практики та конференція проводяться протягом перших 10 днів навчання, яке починається після закінчення педагогічної практики. Загальна оцінка роботи кожного студента є комплексною, що враховує усі сторони його діяльності в період практики. Оцінка за практику вноситься до заліково-екзаменаційної відомості і до залікової книжки студента з підписами членів комісії, до журналу обліку успішності.

Критерії оцінювання:

- ступінь сформованості професійно-педагогічних умінь;
- рівень теоретичного осмислення студентами своєї практичної діяльності;
- рівень професійної спрямованості та соціальної активності майбутніх вчителів.

Студент, що не виконав програму практики і отримав незадовільний відгук з навчального закладу, де проходив практику, або незадовільну оцінку при складанні заліку, відраховується з навчального закладу.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Підсумки педагогічної практики підводяться на науково-практичній конференції на історичному факультеті. Її завдання: підведення підсумків навчально-виховної роботи практикантів; виявлення досягнень і недоліків в їхній роботі; оцінка рівня теоретичної і практичної підготовки студентів до навчально-виховної роботи у школі; оцінка якості роботи з організації практики її керівниками; визначення заходів, спрямованих на подальше поліпшення практики.

Завершальна науково-практична конференція на історичному факультеті організовується деканатом, спеціальними кафедрами, кафедрами педагогіки і психології.

Основний зміст підсумкових проблемних конференцій студентів-практикантів складають доповіді з узагальнення досвіду роботи студентів з окремих питань організації навчально-виховного процесу в школі. До конференції організовуються виставки.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ

Загальна кількість балів – 100.

Оцінка ставиться за виконання студентами усіх вимог програми практики та якість звітної документації на основі результатів захисту перед комісією. Вона є комплексною і складається:

1. Фахова підготовка – 50 балів.
2. Підготовка з педагогіки – 30 балів.
3. Підготовка з психології – 20 балів.

Критеріями оцінювання роботи студента-практиканта є:

- ступінь сформованості професійно-педагогічних умінь;
- рівень теоретичного осмислення студентами своєї практичної діяльності;
- рівень професійної спрямованості та соціальної активності майбутнього викладача.

Фахова підготовка

1. Якість підготовки, організації та проведення уроків історії (в тому числі – правильність і якість оформлення конспектів уроків) – 30 балів.
2. Проведення позакласної роботи з фаху – 5 балів.
3. Науково-дослідна робота з фаху (опис педагогічного досвіду вчителя історії) – 5 балів.
4. Індивідуальний план, підготовка звіту студента-практиканта, протоколи обговорення уроків – 5 балів.
5. Якість виготовлених наочних посібників – 5 балів.

Критерії оцінювання результатів педагогічної практики з педагогіки

Максимальна кількість балів – 30;

Виховна робота – 14;

Щоденник психолого-педагогічних спостережень – 9;

Звіт про проходження педагогічної практики – 5;

Індивідуальний план – 2.

Оцінка за кількістю балів:

«Відмінно» – 27-30 балів;

«Добре» – 23-26 балів;

«Задовільно» – 20-22 бали;

«Незадовільно» – менше 20 балів.

На оцінку **A (90-100 балів)** – «**ВІДМІННО**» заслуговує практична робота студента, який всі або більшість уроків провів на „відмінно”, систематично та на високому рівні проводив позакласну і виховну роботу, змістовно, якісно й охайно оформив усю звітну документацію, вчасно здав її керівникові, вміло проаналізував свою роботу та роботу учнів у звіті, отримав відмінні характеристики як предметник та класний керівник, виконав науково-методичне дослідження, вдало захистив практику перед комісією.

На оцінки **B (82-89 балів)** та **C (75-81 бал)** – «**ДОБРЕ**» заслуговує студент, який провів уроки переважно на „добре”, зацікавлено і старанно виконував виховну роботу з учнями, правильно, охайно оформив документацію, але отримав певні зауваження від предметника, класного керівника чи методиста щодо вибору методів і прийомів навчання або виховання, ступеня володіння

матеріалом, культури мовлення тощо; не досить повно проаналізував свою роботу у звіті; отримав добрі характеристики як предметник, виконав науково-методичне дослідження; на належному рівні захистив звіт перед комісією.

Оцінки **D (67-74 бали)** та **E (60-66 балів)** – «**ЗАДОВІЛЬНО**» виставляються студенту, який виконав програму практики, але уроки давав на достатньому рівні, до роботи готувався не творчо, недостатньо використовував у своїй роботі відповідну методичну та педагогічну літературу, не зміг викликати в учнів інтерес до свого предмета, одержав задовільну характеристику від учителя-предметника та класного керівника щодо вибору методів і прийомів навчання або виховання, ступеня володіння матеріалом, культури мовлення тощо; недостатньо проаналізував свою роботу у звіті; отримав задовільні характеристики як предметник і класний керівник; не виконав або погано виконав науково-методичне дослідження; задовільно захистив звіт перед комісією.

Оцінка **FX (35-59 балів)** – «**НЕЗАДОВІЛЬНО**» ставиться студенту, який не виконав програму практики з поважних причин (хвороба, сімейні обставини тощо). За рішенням комісії із захисту практика студентові може бути продовжена (але на термін, що вкладається у поточний семестр); набрав за результатами діяльності менше за 60 балів з причин, що не залежали або частково залежали від нього. Рішенням комісії практика цьому студентові також може бути продовжена.

Оцінка **F (менше за 34 бали)** – «**НЕЗАДОВІЛЬНО**» виставляється студенту, який без поважних причин не виконав програму практики; під час уроків не володів класом, припускався помилок у фактичному матеріалі, не знав методики проведення уроків; не підготував усієї належної документації; не захищав або дуже погано захищав свій звіт перед комісією; не виконав науково-методичного дослідження. Студент, який отримав оцінку **F**, відраховується з університету.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Діяльність керівників педагогічної практики – професорсько-викладацького складу університету, керівництва школи та вчителів – здійснюється у 5 етапів: етап попередньої роботи, початковий, основний та підсумковий етапи, етап планової роботи із завершення педагогічної практики.

На етапі попередньої роботи керівники педагогічної практики виконують такі види діяльності:

- керівник педагогічної практики факультету організовує обмін досвідом проведення педагогічної практики між методистами;
- керівник педагогічної практики факультету проводить заняття з методики проведення педагогічної практики з молодосвідченими методистами;
- груповий методист і керівник педагогічної практики від кафедр педагогіки й психології разом з керівництвом школи здійснюють у школі попередній вибір класів, груп, учителів історії та класних керівників, вирішують інші організаційні питання.

На початковому етапі керівники педагогічної практики виконують такі види діяльності:

- керівник педагогічної практики факультету в перший день педагогічної практики організує інструктивні збори групових методистів, керівників від кафедр педагогіки і психології та студентів факультету;
- груповий методист проводить організаційне заняття з групою студентів в університеті або школі;
- у перший або другий день педагогічної практики в школі проводиться бесіда директора, завуча і вчителя зі студентами-практикантами; протягом п'яти днів педагогічної практики організується знайомство практикантів з групами і класами;
- протягом першого тижня методист організує відвідування студентами уроків учителів і проводить з ними їх аналітичне обговорення;
- у перші дні педагогічної практики груповий методист організує відвідування студентами (з наступним обговоренням) спеціально підготовленого уроку вчителя, студента або сам проводить показовий урок;
- протягом перших днів педагогічної практики груповий методист організує відвідування студентами з наступним аналізом позакласного заходу, спеціально підготовленого вчителем, студентом або самим груповим методистом;
- у перший тиждень педагогічної практики організується знайомство практикантів з групами і класами; груповий методист і керівники від кафедр педагогіки і психології затверджують індивідуальні плани роботи студентів-практикантів;
- груповий керівник допомагає старості групи студентів-практикантів скласти протягом першого тижня педагогічної практики загальні розклади уроків практикантів, а також позакласних заходів з історії, методико-педагогічних семінарів, відзначити дні самостійної роботи студентів;
- груповий методист подає керівникові педагогічної практики університету загальний розклад уроків, позакласних заходів, взаємовідвідувань студентами уроків практикантів, взаємовідвідувань студентами позакласних заходів та семінарів;
- керівник педагогічної практики факультету аналізує стан початкового етапу педагогічної практики і вживає заходів щодо його покращення.

На основному етапі керівники педагогічної практики виконують такі види діяльності:

- методисти та вчителі дають студентам консультації з планування серій уроків і складання планів-конспектів окремих уроків, підготовки наочних посібників і технічних засобів, проведення позакласних заходів з історії;
- вчителі відвідують усі уроки закріплених за ними практикантів та аналізують їх;
- методисти відвідують уроки практикантів (не менше трьох уроків кожного практиканта IV курсу та аналізують їх);
- після уроку студента-практиканта, на якому були присутні інші студенти, методисти навчають аналізувати уроки: робити загальний, поелементний і поглиблений аналіз;

- за необхідністю методисти дають показові уроки або фрагменти уроків;
- методисти відвідують не менше одного позакласного заходу з історії;
- методист і керівники педагогічної практики від кафедр педагогіки і психології проводять семінари з методики, психології, педагогіки;
- керівник педагогічної практики факультету під час педпрактики відвідує школу: проводить бесіди з керівниками школи, вчителями, знайомиться з документацією, яку ведуть студенти, відвідує уроки та позакласні заходи і бере участь в їх аналізі; бере участь у роботі зборів педагогічного колективу школи за підсумками педагогічної практики;
- керівник педагогічної практики факультету проводить бесіди з груповими керівниками педпрактики про стан педагогічної практики, вживає заходів щодо його удосконалення;
- під час педагогічної практики уроки студентів відвідують представники навчального відділу, деканатів, завідувачі кафедрами, викладачі.

На підсумковому етапі педагогічної практики керівники педпрактики виконують:

- методист перевіряє документацію, яку ведуть студенти-практиканти, та оцінює її;
- методист бере участь в організації та проведенні зборів педагогічного колективу школи за підсумками педагогічної практики;
- на зборах педагогічного колективу школи з підсумків педагогічної практики вчителі, класні керівники, методисти та керівники педагогічної практики від кафедр педагогіки і психології характеризують роботу студентів-практикантів.

На етапі планової роботи по завершенню педагогічної практики її керівники виконують такі види діяльності:

- груповий методист перевіряє документацію, яку подали студенти, підписує кожний її розділ та спільно з керівником від кафедр педагогіки і психології виставляє оцінку за педагогічну практику не пізніше як через три дні по її закінченню;
- груповий методист і керівник від кафедри педагогіки разом складають короткі характеристики студентів для їх участі у конкурсі на найкращого практиканта, підписують і здають керівникові педагогічної практики факультету не пізніше як за три дні після закінчення педагогічної практики;
- керівник педагогічної практики факультету вивчає та аналізує звіти групових методистів і документацію студентів, складає звіт про результати педагогічної практики і подає його в навчальну частину університету;
- керівник навчально-виробничої практики університету створює конкурсну комісію, до якої входять декан факультету, керівник педагогічної практики факультету, завідувач секцією факультету кафедри методики, завідувач секцією факультету кафедри педагогіки, групові керівники педагогічної практики, представники з числа студентів. Засідання конкурсної комісії відбувається не пізніше як через 10 днів після закінчення педпрактики. Результати конкурсу доводяться до відома студентів факультету;

- кафедри факультету, педагогіки та психології організують виставку кращих звітних матеріалів, наочних посібників, виготовлених студентами.

ОБОВ'ЯЗКИ СТАРОСТ СТАДУЕНТСЬКИХ ГРУП

- 1) разом із методистом і вчителем-предметником староста планує роботу студентської групи, складає графік відвідування уроків та проведення позакласних заходів;
- 2) протягом першого тижня після початку практики староста подає керівнику практики розклад дзвінків у школі й графік відвідування уроків, проведення позакласних заходів;
- 3) в журналі групи він веде облік відвідування школи й виконання індивідуальних планів кожним студентом;
- 4) організовує студентів на відвідування й аналіз уроків та позакласних заходів, на активну участь в житті школи;
- 5) раз на тиждень, за узгодженням із факультетським керівником, з'являється на факультет на старостат для поточних консультацій і звіту про хід педагогічної практики.
- 6) Протягом 3-х днів після завершення практики старости збирають усю документацію студентів своєї групи і подають її факультетському керівникові.

II. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ СТАДУЕНТАМ-ПРАКТИКАНТАМ

Знайомство з навчально-виховною роботою навчального закладу (загальноосвітня школа, ліцей, гімназія, колегіум)

За час педагогічної практики студенти старших курсів знайомляться зі структурою навчального закладу, організацією навчально-виховного процесу в ньому, здійсненням керівництва навчально-виховною роботою шляхом бесід з директором навчального закладу та його заступниками, вчителями, класними керівниками, психологом.

Студенти аналізують плани роботи закладу, календарні плани вчителів історії, плани роботи факультативів, гуртків; плани виховної роботи класних керівників; розклад навчальних занять; вивчають матеріально-технічну базу навчального закладу та її відповідність сучасним вимогам (кабінети, їх обладнання та забезпеченість методичною літературою, унаочненням, ТЗН); внутрішній розпорядок і режим роботи закладу; знайомляться з особовими справами учнів, класними журналами; відвідують та аналізують уроки й позакласні заходи; беруть участь у плануванні та здійсненні окремих етапів навчально-виховного процесу.

Результати ознайомлення з педагогічним процесом у навчально-виховному закладі фіксуються у щоденнику педагогічної практики (див. Додаток 2).

ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом першого тижня педагогічної практики студенти вивчають навчальні програми, календарні, тематичні й поурочні плани вчителів історії та правознавства, плани виховної роботи класу та школи, гурткової роботи, факультативів. На основі даних документів студент-практикант разом з вчителем історії, класним керівником та керівниками практики від університету складає індивідуальний план на весь період практики за зразком (Додаток 1).

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ

1. Вивчення учнів і класу в перший тиждень практики.
2. Планування роботи:
 - вивчення плану роботи вчителя історії;
 - вивчення плану роботи класного керівника;
 - планування своєї навчально-виховної роботи на весь період практики (разом з вчителями і класними керівниками).
3. Навчальна робота:
 - відвідування уроків учителів, студентів-практикантів;
 - самостійне проведення уроків (тема і терміни проведення кожного уроку).
4. Позакласна робота з історії:
 - відвідування позакласних заходів;
 - самостійне проведення позакласних заходів;
5. Виховна робота з учнями як класного керівника:
 - участь в поточній виховній роботі;
 - самостійне проведення виховної роботи (тема і місце та дата проведення виховного заходу).
6. Участь в дослідницькій роботі:
 - вивчення педагогічного досвіду вчителів історії;
 - виконання завдань з психології.

План записується в щоденник педагогічної практики, затверджується груповим методистом і погоджується з іншими керівниками практики в кінці першого тижня практики.

НАВЧАЛЬНА РОБОТА З ФАХУ

Під час практики студент вперше виконує функції вчителя історії. На цьому етапі його професійної підготовки потрібна кваліфікована допомога як викладачів фахових кафедр, так і вчителів школи, яка б сприяла творчому використанню студентом набутих теоретичних знань, досвіду з безвідривної практики й досвіду вчителів школи. Студенти IV курсу проходять практику в V-IX класах середніх шкіл різних типів міста Кам'янця-Подільського.

У період підготовки до роботи в школі і протягом першого тижня практики студент повинен:

- ознайомитись з основною методичною літературою для даного класу; плануванням навчально-виховної роботи в класі з фаху;
- відвідувати всі уроки в класі з метою вивчення учнівського колективу;
- скласти разом з вчителем історії індивідуальний план роботи студента на весь період практики.

Однією з головних ділянок роботи студента під час практики є підготовка та проведення уроків. Студент повинен навчитися планувати уроки, чітко визначати мету уроку і методи її досягнення, оволодіти системою навчально-виховної діяльності вчителя історії. На IV курсі необхідно провести не менше 10 уроків різних типів.

Студент при підготовці до уроку повинен:

- визначити місце уроку в системі уроків певної теми, чітко передбачити мету уроку;
- визначити тип уроку та його структуру;
- підібрати навчальний матеріал (ознайомлення зі змістом навчального матеріалу за підручником, посібником; аналіз методичної літератури);
- спланувати етапи уроку, добрати прийоми і засоби;
- скласти розгорнутий план уроку;
- погодити план уроку з вчителем-предметником та методистом;
- написати розгорнутий конспект уроку (див. додаток 3);
- за 2-3 дні до проведення уроку погодити конспект з вчителем і дати на затвердження методисту.

Студент, у якого конспект уроку не затверджений методистом, не допускається до уроку. Проведені уроки слід обговорювати і вести протоколи такого обговорення (див. Додаток 4). В обговоренні уроку беруть участь студент, який провів урок, вчитель-предметник, методист, інші студенти, які були присутні на ньому. Обговорення, як правило, починається з самоаналізу уроку історії студентом-практикантом (див. додаток 5). Студенти IV курсу повинні робити аналіз відвіданих уроків (див. додаток 6). Під час проходження практики студент повинен самостійно виготовляти наочні посібники до уроків, які подає на виставку до підсумкової конференції.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ФАХУ

Позакласну роботу з історії слід розглядати в нерозривній єдності з усім навчально-виховним процесом як складову частину заходів, спрямованих на озброєння учнів знаннями з історії та інших суспільно-гуманітарних дисциплін і формування в них наукового світогляду.

В здійсненні позакласної діяльності можна виділити два напрямки:

- 1) розширення історичних знань, одержаних на уроках;
- 2) здобуття нових знань краєзнавчого характеру.

Другий напрямок пов'язаний з “оживленням” історичного матеріалу шляхом ознайомлення з історією рідного краю: вивчення історії міста, села, селища культурної спадщини рідного краю.

Позакласна робота носить добровільний характер, необмежена часом, сприяє розвитку пізнавальних здібностей і нахилів учнів, вчитель при цьому вільний у виборі змісту позакласної роботи (додаток 7). Одна з форм роботи – гурток історика. Сьогодні, більш ніж гуртки, поширені історичні клуби, які вивчають воєнне минуле. До індивідуальних форм роботи відносять позакласне читання. Однак вечори, зустрічі з авторами, презентації книжок можна вважати масовими формами, на них запрошуються усі бажаючі.

Сьогодні небагато шкіл, в яких є музеї, але практично в кожній можна випустити історичну газету чи провести тиждень історії. Поширеною формою роботи стали олімпіади, вікторини і конкурси з історії. Екскурсії може проводити практично кожен вчитель з історії. При проведенні останніх слід дотримуватися таких методичних вимог:

- 1) визначення мети і теми екскурсії;
- 2) вибір місця і об'єктів, розробка маршруту;
- 3) формування “портфеля екскурсовода”, підготовка учнів до екскурсії; постановка групових і індивідуальних завдань;
- 4) всебічність прийомів екскурсії;
- 5) підведення підсумків і оформлення результатів.

Протягом першого тижня практики студент знайомиться з планами позакласної роботи вчителів історії і на їх основі заповнює розділ індивідуального плану “Позакласна робота з історії”, де планує проведення позакласних занять з предмету на весь період практики. Якщо тиждень історії чи правознавства заплановано в школі на період практики, то студент бере участь в його підготовці і проведенні.

Протягом проходження педагогічної практики студент-практикант повинен підготувати і провести заліковий позакласний захід з історії, конспект якого повинен бути зданий разом з іншими звітними матеріалами педагогічної практики. (див. додаток 8).

МЕТОДИЧНА ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА З ФАХУ

Методична робота з історії студента-практиканта включає вивчення ним навчальної програми, підручників, посібників, підготовку методичних розробок уроків та виховних заходів, участь у засіданнях методичних об'єднань та предметної кафедри, вивчення передового педагогічного досвіду, участь в обговоренні уроків та виховних заходів з фаху, участь у групових консультаціях і методичних конференціях, нарадах, семінарах, які проводять керівник практики факультету або груповий методист.

Студенти старших курсів за час проходження педагогічної практики мають вивчити досвід свого вчителя історії і короткий зміст цього досвіду вкласти у “Банк педагогічного досвіду” (див. Додаток 9).

Протягом педагогічної практики студенти виконують дослідницьку роботу з фаху. Проведення досліджень студентами реалізується у виконанні індиві-

дуальних завдань дослідницького характеру. Проведення невеликих досліджень сприятиме розвитку у майбутніх вчителів історії необхідних умінь проводити психолого-педагогічні спостереження, аналізувати і узагальнювати методичні розробки, робити висновки, оформляти результати досліджень у вигляді повідомлень та доповідей.

Тему індивідуального дослідницького завдання студенти-практиканти обирають до початку педагогічної практики або в перші її дні. Після вибору теми студент опрацьовує необхідну методичну літературу, розробляє план і методику дослідження (анкети, спостереження, питання для бесід чи інтерв'ю), обговорює їх з груповим методистом.

Дослідницькі завдання для студентів:

1. Використання підручника на уроці історії.
2. Формування історичних понять в процесі викладання історії.
3. Перевірка, контроль й оцінка знань учнів: методи та прийоми.
4. Тести для перевірки знань учнів.
5. Організація самостійної роботи учнів на уроках.
6. Створення проблемних ситуацій на уроках.
7. Використання історико-краєзнавчого матеріалу на уроках з історії України.
8. Прийоми і засоби формування знань історичних фактів.
9. Прийоми організації практичної діяльності учнів на уроках.
10. Прийоми організації ціннісно-сислової діяльності учнів.
11. Етапи, прийоми і засоби формування вмінь на уроках історії.
12. Прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів у викладанні історії.
13. Контурні карти на уроках історії.
14. Прийоми проблемного навчання у викладанні історії.
15. Групова робота на уроках історії.
16. ТЗН у викладанні історії.
17. Прийоми роботи з історичними документами на уроках історії.
18. Нестандартні уроки історії.
19. Комп'ютер у викладанні історії.
20. Міжпредметні зв'язки у викладанні історії.

Студенти IV курсу виконують бакалаврські роботи з методики викладання історії, тому дослідницькі завдання студентів-практикантів відповідають частково їх тематиці.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Підсумки педагогічної практики підводяться у кілька етапів: на заключній виробничій нараді у навчальному закладі, де проводилася педагогічна практика, на захисті педагогічної практики і науково-практичній конференції на факультеті, а також на засіданнях кафедр педагогіки, психології, кафедр факультету, Вченої ради історичного факультету та університету.

На заключній виробничій нараді в середньому загальноосвітньому навчальному закладі директором затверджуються характеристики студентів – практикантів, складені вчителями історії і класними керівниками, які працюва-

ли із студентами – практикантами. На ній аналізується навчально-виховна робота студентів – практикантів, визначаються позитивні та негативні аспекти її проходження, висловлюються побажання щодо поліпшення якості педагогічної діяльності майбутніх вчителів. У нараді беруть участь студенти – практиканти, вчителі історії, класні керівники, методисти, керівники практики від кафедр педагогіки та психології.

Після закінчення педагогічної практики студенти – практиканти складають підсумковий звіт (Див. додаток 10).

На узагальнення матеріалів під час педагогічної практики відводиться 3 дні.

Після закінчення педагогічної практики студенти подають до лабораторії “Проблем дидактики історії” (аудиторію № 16) звітні матеріали педагогічної практики:

- 1) письмовий звіт студента про роботу у школі;
- 2) протоколи обговорення 2-3 проведених уроків історії;
- 3) конспекти проведених уроків з історії України та всесвітньої історії;
- 4) конспект виховного заходу з історії;
- 5) конспект виховного заходу з педагогіки;
- 6) щоденник педагогічної практики;
- 7) завдання з психології;
- 8) матеріали вивчення педагогічного досвіду;
- 9) результати науково-дослідної роботи;
- 10) характеристики студентів – практикантів.

Разом із звітними матеріалами подаються виготовлені наочні посібники.

Звітні матеріали, подані студентами, перевіряються і оцінюються викладачами – методистами, викладачами кафедр педагогіки та психології.

Протягом перших 10 днів після завершення практики підсумки роботи студентів – практикантів підводяться у формі захисту педагогічної практики. Для його проведення деканатом створюються комісії, очолювані досвідченими методистами, до складу яких входять викладачі з педагогіки та психології, групові методисти. Кожен студент особисто звітує про виконану роботу під час проходження практики, відповідає на запитання, поставлені членами комісії, демонструє виготовлені наочні посібники, вносить пропозиції щодо поліпшення підготовки практики, її організації і проведення.

Загальна оцінка діяльності студента – практиканта – комплексна. Вона висловлюється членами комісії, враховуючи оцінки групового методиста, керівників практик від кафедр педагогіки та психології.

При виставленні загальної оцінки враховується кожен вид роботи:

- навчальна робота з фаху;
- позакласна робота з фаху;
- ведення щоденника (включаючи фіксацію виконаної роботи, аналіз уроків і виховних заходів);
- виховна робота (позакласна робота в прикріпленому класі, якість проведеного залікового виховного заходу і оформлення його методичної розробки, характеристика дана класним керівником);

- психолого-педагогічна характеристика учня;
- науково-дослідницька робота в школі.

При оцінюванні роботи студентів – практикантів береться до уваги також культура оформлення матеріалів звітної документації.

Якщо студент не виконав хоча б одного виду завдань педагогічної практики – загальна позитивна оцінка йому не виставляється.

Остаточні підсумки педагогічної практики підводяться на науково-практичній конференції на історичному факультеті. Її завдання:

- підведення підсумків навчально-виховної роботи студентів – практикантів;
- виявлення досягнень і недоліків в їхній роботі;
- оцінка теоретичної і практичної підготовки студентів до навчально-виховної роботи у школі;
- оцінювання якості роботи з організації практики її керівниками;
- планування заходів щодо поліпшення практики.

Основний зміст підсумкової конференції складають доповіді з узагальнення досвіду роботи студентів з окремих питань організації навчально-виховного процесу в школі. В роботі конференції беруть участь працівники інформаційно-методичних центрів відділів освіти, досвідчені вчителі історії та правознавства.

До конференції організуються виставки наочних посібників, дидактичних матеріалів, кращих матеріалів звітної документації, підготовлених студентами – практикантами під час проходження практики.

На підсумковій конференції оголошується кращий студент-практикант за результатами педагогічної практики (Див. Додаток 11).

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З КЛАСОМ

Позакласна виховна робота – це комплекс заходів, спрямованих на задоволення інтересів і потреб школярів, які організують класні керівники та вчителі в позаурочний час.

За способами організації розрізняють **фронтальну** або **масову, групову** або **гурткову** та **індивідуальну** форми позанавчальної освітньо-виховної роботи з учнями.

Метою позакласної виховної роботи є “виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молодим поколінням соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури”.¹

Завдання позакласної виховної роботи:

- забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів;
- відхід від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на “середнього” вихованця;

¹ Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 24 квітня – 1 травня.

- формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- виховання правової культури: поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу;
- формування мовної культури;
- виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;
- утвердження принципів вселюдської моралі;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки;
- формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативності, підготовка дітей до життя в умовах ринкових відносин;
- забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона й зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- формування соціальної активності та відповідальності особистості через залучення її до процесу державотворення, реформування суспільних стосунків;
- забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;
- вироблення екологічної культури людини, розуміння необхідності гармонії її відносин з природою;
- прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;
- спонукання вихованців до активної протидії проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності.

Основною комплексною формою здійснення фронтальної позакласної роботи є класна година, яка може бути організована як колективна творча справа, бесіда, диспут, конференція, зустріч, усний журнал, конкурс, змагання, гра тощо.

Загальношкільна позакласна робота здійснюється через такі форми як гуртки, студії, свята, подорожі, екскурсії, олімпіади, спартакіади, конкурси, вікторини, змагання, акції, шкільні музеї, зали, галереї, виставки, ігри та забави і т.п.

Орієнтовна програма виховної роботи містить такі напрями виховання учнів:

- *громадське виховання*: формування громадянськості, яка дає змогу людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною;
- *розумове виховання*: озброєння учнів знаннями основ наук, формування наукового світогляду та національної самосвідомості, оволодіння основними

мислительними операціями, вироблення умінь і навичок культури розумової праці;

- *моральне виховання*: формування в учнів загальнолюдських норм гуманістичної моралі (добра, взаєморозуміння, милосердя, віри у творчі можливості людини), моральних понять, поглядів, переконань, почуттів, вироблення навичок і звичок моральної поведінки, культури спілкування, культивування інтелігентності;
- *трудове виховання*: ознайомлення учнів з науковими основами сучасного виробництва, практична й психологічна підготовка їх до праці, свідомого вибору професії;
- *естетичне виховання*: формування естетичних понять, поглядів, переконань, виховання естетичних смаків, вироблення вмінь і навичок приносити в життя красу, розвиток творчих здібностей;
- *фізичне виховання*: виховання здорової зміни, підготовка до фізичної праці, захисту Батьківщини.

Орієнтовний перелік виховних заходів на теми з народознавства, які можуть бути проведені студентами-практикантами

1. Мій край у давнину.
2. Пречисте слово калинове.
3. Мова наша солов'їна.
4. І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
5. Історія України й державна символіка.
6. Фольклорно-етнографічне свято "Обжинки".
7. Криниця рідного краю.
8. Чумацтво в Україні.
9. Українці в діаспорі (класна година).
10. Козацькому роду нема переводу.
11. Український віночок.
12. Українські вечорниці.
13. Свято рукоділля. Конкурс вишивки, розпису, писанкарства, гончарства тощо.
14. Родинне деревце.
15. Ой, у лузі червона калина.
16. Звичаї, ігри та забави мого краю.
17. Чи ви знаєте історію свого народу?
18. Чи ви знаєте народні прикмети?
19. Конкурс на краще виконання: українських народних пісень, музичних творів сучасних українських композиторів, літературних творів (віршів; фрагментів п'єс тощо).
20. Літературно-музичний вечір "Весілля в Україні".
21. Гра "Поле чудес" на народознавчу тематику.

Зміст індивідуальної роботи з учнями класу може містити такі її види:

- виявлення здібностей і нахилів учнів:

- формування інтересів до різних видів діяльності;
- залучення школярів до гуртків, творчих груп, об'єднань, товариств;
- допомога у складанні програми самовиховання;
- допомога у професійній орієнтації та життєвому самовизначенні;
- сприяння створенню позитивного морально-психологічного клімату у взаємостосунках між учнями на основі гуманності, співпереживання, взаємодопомоги, чуйності;
- коригування взаємин між вихованцями, формування у них морально-етичної культури;
- організація, в разі необхідності, допомоги учням (навчальної, моральної, матеріальної).

Протягом практики студент включається також роботу з батьками учнів:

- вивчає умови виховання дітей у сім'ї;
- залучає батьків до організації позакласної виховної роботи;
- бере участь у підготовці і проведенні батьківських зборів;
- допомагає в організації роботи батьківського активу.

Під час педагогічної практики студенти планують, готують і проводять з учнями класу залікові виховні заходи (схему методичної розробки позакласного виховного заходу див. Додаток 12), а також відвідують й аналізують виховні заходи, які проводять вчителі (класні керівники) та студенти-практиканти, здійснюють самоаналіз проведеного залікового заходу (схему аналізу виховного заходу див. Додаток 13).

Психологічне забезпечення навчально-виховної діяльності студента-практиканта

Програма педагогічної практики старших курсів передбачає підготовку і проведення студентами уроків з фаху, а також інших форм навчально-виховної роботи, що становить центральний компонент професійних обов'язків педагога. Психологічна підготовка студентів до виконання цих обов'язків включає актуалізацію знань, умінь, навичок, отриманих у процесі вивчення психології, а також під час практичної підготовки на 2 і 3 курсах. Практика на старших курсах є органічним продовженням попередніх її етапів. Зокрема, студенти використовують засвоєні ними раніше психологічні знання при організації та проведенні уроків. Вони вміють скласти психолого-педагогічну характеристику особистості учня на основі узагальнення результатів психодіагностичних методик. Під час практики вони повинні самостійно користуватись цією характеристикою при розробці індивідуалізованих педагогічних впливів.

Окрім актуалізації вже набутого педагогічного досвіду, студенти оволодівають знаннями, вміннями, навичками психологічного забезпечення роботи педагога з учнівською групою.

На досягнення даної мети студенти розв'язують такі завдання:

- підбір та використання психодіагностичних методик з вивчення структури взаємин між учнями класу та між учнями і вчителем;
- обробка й аналіз матеріалів, отриманих у результаті психодіагностики;

- використання результатів психодіагностики взаємовідносин у класі для розробки пропозицій щодо роботи педагога з даною учнівською групою.

Студент звітує про виконану роботу, *подаючи до захисту таку документацію*:

- звіт про вивчення учнівської групи;
- матеріали психодіагностики;
- аналіз матеріалів психодіагностики.

Виконання психологічних завдань включає три етапи.

На *першому* студент на основі знань соціальної психології проводить первинне ознайомлення з класом, спостерігає за взаєминами учнів, про що робить записи у щоденнику; вивчає журнал класу, визначаючи підгрупи учнів за успішністю, за інтересами, особливостями складу сім'ї; знайомиться із зошитами учнів, іншими їх роботами; встановлює контакт з учителем та учнями.

На основі отриманих знань про клас і, враховуючи поради вчителя, студент обирає відповідну психодіагностичну методику.

На *другому* етапі проводиться психодіагностична методика і обробляються її результати. Мета проведення методики полягає в отриманні поглиблених знань про соціально-психологічні особливості даного класу: соціально-психологічний клімат, рівень популярності учнів, задоволеність учнів відносинами з товаришами, їх симпатії та антипатії тощо.

У Додатку пропонуються деякі з таких методик (Додаток 15,16,17).

На *третьому* етапі узагальнюються дані про клас, отримані в ході його вивчення різними методами, а саме: спостереження, аналізу класних документів та робіт учнів, конкретної психодіагностичної методики, бесіди тощо. Для полегшення процесу, узагальнення результатів студенти використовують "Орієнтовну схему звіту про вивчення учнівської групи" (Див. Додаток 14).

Доцільно ознайомити з отриманими результатами класного керівника, використати їх при організації виховної роботи з класом.

Методична робота студента-практиканта

Цей вид діяльності студента-практиканта передбачає вивчення ним програм, підручників, посібників, підготовку методичних розробок уроків та виховних заходів, участь у засіданнях методичних об'єднань та предметних кафедр, вивчення передового педагогічного досвіду, підготовку матеріалів для методичного кабінету навчального закладу чи університету, участь в обговоренні уроків (написання протоколів, обговорення та аналізів уроків) і виховних заходів (аналіз і самоаналіз їх підготовки та проведення), участь у групових консультаціях і методичних конференціях, нарадах і семінарах, які проводяться груповим методистом і керівниками практики від кафедр педагогіки та психології.

Важливим напрямом роботи студента-практиканта є ведення щоденника педагогічної практики. Робота над щоденником допомагає студенту осмислити особливості навчально-виховної роботи у конкретному навчальному закладі, класі, психологічні особливості конкретних учнів і класної групи в цілому, детально зафіксувати всю проведену за день роботу згідно індивідуального плану,

визначити її позитивні моменти і недоліки, шляхи поліпшення своєї діяльності, фіксувати необхідні фактичні дані та думки для написання курсової чи дипломної роботи, проаналізувати досвід кращих вчителів і класних керівників, оцінити формування досвіду своєї педагогічної діяльності та діяльності товаришів; записати поради вчителя, класного керівника, методиста, педагога, психолога. Систематичне і детальне ведення щоденника дає багатий матеріал для написання звіту. Записи у ньому повинні робитися в окремому зошиті, щодня, коротко і змістовно, відбиваючи основні події педагогічної практики, акуратно і грамотно, у довільній, зручній для студента, формі. Порядок оформлення щоденника поданий у додатку 2.

Науково-дослідницька робота студента-практиканта

Під час педагогічної практики студенти виконують дослідницьку роботу, яка проводиться у психологічному, педагогічному та методичному напрямках.

Проведення психолого-педагогічних досліджень студентами реалізується у виконанні індивідуальних завдань дослідницького характеру. Тема дослідницької роботи вказується в індивідуальному плані студента-практиканта в розділі “Науково-дослідницька робота”. Проведення невеликих але конкретних досліджень сприятиме розвитку у майбутніх учителів необхідних умінь проводити психолого-педагогічні спостереження, аналізувати і узагальнювати педагогічні факти, використовувати дослідницькі методики, робити висновки, оформляти результати досліджень у вигляді повідомлень, доповідей, використовувати їх при написанні психолого-педагогічної характеристики учня (класу) та методичної розробки виховного заходу.

Тему індивідуального дослідницького завдання студенти-практиканти обирають до початку педагогічної практики або в перші її дні. Після вибору теми студент опрацьовує необхідні літературні джерела, розробляє план і методику дослідження (тести, анкети, плани педагогічних спостережень, питання для бесід чи інтерв'ю тощо), обговорює їх з керівником педагогічної практики від кафедр педагогіки чи психології, домовляється з адміністрацією школи або класним керівником про час та форму експериментальних досліджень.

Дослідницькі завдання для студентів з психології

Дослідницькі завдання спрямовані на вивчення міжособистісних відносин в учнівській групі. Напрями дослідницької тематики:

- 1) соціально-психологічна структура класу (лідери, ізольовані, статева та вікова диференціація тощо);
- 2) особливості спілкування та спільної діяльності між учнями;
- 3) особливості взаємин класу з вчителями, іншими учнівськими групами;
- 4) формування учнівського колективу.

Конкретизація дослідницької теми здійснюється студентом в його індивідуальному плані на 2-му етапі виконання психологічних завдань. При цьому він повинен враховувати результати первинного вивчення учнівської групи. За ци-

ми результатами та за порадою вчителя студент визначає особливо актуальні саме в даному класі проблеми, які і становлять основу його індивідуальної дослідницької теми.

З метою розробки теми студент обирає одну з психодіагностичних методик та проводить її в класі. Отримані результати використовує при написанні звіту про виконання психологічних завдань.

Дослідницькі завдання для студентів з педагогіки

1. За допомогою тестів, анкет, спостережень вивчіть:
 - уміння учнів працювати з книгою;
 - інтерес до навчання взагалі і до конкретної дисципліни, яку ви викладаєте;
 - рівень відповідальності учнів класу у навчанні, у виконанні доручень;
 - рівень згуртованості колективу класу, здатність співпереживати, взаємно допомагати один одному;
 - інтерес учнів до позакласної роботи, рівень ініціативи та активності у проведенні позакласних заходів.
2. За допомогою спостережень, тестів, методу незакінченої розповіді вивчіть ціннісні орієнтації школярів:
 - ставлення до Батьківщини, до її історії, культури, сучасних проблем;
 - ставлення до державної символіки;
 - ставлення до Конституції, законів України;
 - ставлення до праці, до її результатів;
 - орієнтованість у світі професій;
 - ставлення до однокласників;
 - ставлення до старших;
 - рівень піклування про молодших;
 - моральний ідеал підлітків;
 - сформованість моральних якостей.

Студенти IV курсу виконують курсові роботи з психології, педагогіки та фахових методик, тому дослідницькі завдання студентів-практикантів випускного курсу можуть бути безпосередньо пов'язані з темою курсової роботи, носити творчий характер, мати більший об'єм і глибину вивчення психолого-педагогічних фактів і явищ.

III. ДОДАТКИ.

Додаток 1.

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Груповий методист _____

Керівник практики від кафедри

педагогіки _____

“ _____ ” _____ р.

Керівник практики від кафедри

психології _____

“ _____ ” _____ р.

Індивідуальний план роботи

студента ___ курсу історичного факультету

_____ (П.І. по Б. студента)

на період педагогічної практики з ___ по ___ в школі (гімназії, ліцеї, колегіумі)

№ _____ міста, села, селища (району, області).

Основні напрямки роботи	Заходи, які проводяться студентом	Календарні термін проведення заходу	Відмітки про виконання
-------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	------------------------

Додаток 2

ОРІЄНТОВНА СХЕМА ЩОДЕННИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ*Титульна сторінка***ЩОДЕННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

студента _____ (прізвище, ім'я, по-батькові студента)

_____ курсу історичного факультету, який проходить практику в

_____ школі

Перша сторінка

Методист _____

Керівник практики від кафедри педагогіки _____

Керівник практики від кафедри психології _____

Учитель історії _____

Класний керівник _____

Директор школи _____

Заст. директора з навчальної роботи _____

Заст. директора з позакласної роботи _____
Шкільний психолог _____

Друга сторінка

Розклад уроків і позакласних занять в класі.
Розклад дзвоників у школі.

Третя сторінка

Список учнів класу (з основними дорученнями).
Щоденні записи можна робити у довільній, зручній для студента-практиканта формі, наприклад:

Дата	Зміст роботи	Психолого-педагогічні спостереження
------	--------------	-------------------------------------

Додаток 3.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ КОНСПЕКТУ УРОКУ З ІСТОРІЇ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Викладач кафедри _____

_____ (підпис)

_____ (дата)

КОНСПЕКТ УРОКУ

з історії України (всесвітньої історії), розроблений студентом _____ курсу
_____ факультету _____ (П.І. по Б.)
для проведення в _____ класі _____ школи.

ТЕМА уроку: _____

МЕТА уроку: освітня: _____

виховна: _____

розвиваюча: _____

Методи і прийоми роботи: _____

Тип уроку: _____

Обладнання: _____

Література: _____

Хід уроку:

1. Організація класу.

УРОК ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ.

1. Актуалізація. 2. Мотивація. 3. Тема, мета, завдання. 4. Первинне сприйняття і усвідомлення.	5. Осмислення. 6. Узагальнення і систематизація. 7. Підсумки. 8. Домашнє завдання.

УРОК ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ

1. Актуалізація. 2. Мотивація. 3. Тема, мета, завдання. 4. Введення прийому. 5. Відпрацювання прийому у знайомій ситуації: 8. Перевірка та оцінка роботи.	а) в колективній роботі; б) в самостійній роботі; 6. Відпрацювання прийому у змінній ситуації. 7. Відпрацювання прийому у новій ситуації. 9. Домашнє завдання.

УРОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, НАВИЧОК І ВМІНЬ

1. Актуалізація. 2. Мотивація. 3. Тема, мета, завдання. 4. Засвоєння нових знань, умінь. 5. Формування елементарних навичок і вмінь, застосування їх у стандартних умовах.	6. Творче застосування в умовах, які постійно змінюються. 7. Підсумки. 8. Домашнє завдання.

УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

1. Актуалізація. 2. Мотивація. 3. Тема, мета, завдання. 4. Узагальнення окремих фактів, явищ, подій. 5. Повторення і узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань.	6. Повторення і систематизація основних теоретичних положень. 7. Підсумки. 8. Домашнє завдання.

УРОК КОНТРОЛЮ І КОРЕКЦІЇ

1. Актуалізація. 2. Мотивація. 3. Тема, мета, завдання. 4. Перевірка знань і вмінь.	5. Перевірка глибини осмислення і ступені узагальнення знань. 6. Застосування знань в старих умовах.

7. Застосування знань в нових умовах.
8. Перевірка виконання завдань.
9. Підсумки.
10. Домашнє завдання.

КОМБІНОВАНИЙ УРОК (приклад)

1. Актуалізація.
2. Мотивація.
3. Тема, мета, завдання.
4. Вивчення нового матеріалу, його сприйняття, усвідомлення і осмислення.
5. Первинне застосування нових знань.
6. Засвоєння вмінь і навичок в готовому вигляді.
7. Засвоєння вмінь і навичок в нестандартних умовах.
8. Самостійна робота і її перевірка.
9. Підсумки.
10. Домашнє завдання.

Додаток 4.

ПРОТОКОЛ

ОБГОВОРЕННЯ УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ),
ПРОВЕДЕНОГО СТУДЕНТОМ ____ КУРСУ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

_____ в
Кам'янець-Подільській _____ школі
“ _____ ” _____ р.

ПРИСУТНІ _____

СЛУХАЛИ: 1. Обговорення уроку з історії України (всесвітньої історії), проведеного в _____ класі на тему _____

ВИСТУПИЛИ: 1. Студент __ курсу _____
2. Викладач (методист) _____
3. Вчитель історії _____
4. Присутні студенти (практиканти) _____
5. Заключне слово _____

УХВАЛИЛИ: 1. Вважати, що урок студента _____ проведено на _____ науковому і методичному рівні.
2. Оцінити урок студента _____ на _____.

Голова:
Секретар:

ПАМ'ЯТКА САМОАНАЛІЗУ УРОКУ ІСТОРІЇ СТУДЕНТОМ-ПРАКТИКАНТОМ

1. Що використали при підготовці до уроку (методичну, дидактичну літературу, наукові джерела, періодику...)?
2. Яку роль відводите даному уроку в системі уроків теми (як даний урок пов'язаний з попереднім і наступним)?
3. Як визначили мету і завдання уроку? Чим керувалися при цьому?
4. Виходячи з чого вибирали тип уроку і розробили його структуру?
5. Поясніть вибір методів і прийомів навчання. Чи виправдали вони себе, чи вдалося реалізувати поставлені завдання?
6. Як планували діяльність учнів на уроці? Які види діяльності для формування загальнонавчальних і предметних умінь та навичок ви застосовували?
7. Які труднощі виникли у всього класу і в окремих учнів? Як учні їх подолали?
8. Які наочні посібники і ТЗН застосовували, в чому їх психолого-педагогічна цінність?
9. Які з поставлених завдань не вдалося реалізувати і, на ваш погляд, чому? Які вбачаєте шляхи усунення недоліків?
10. Оцініть проведений урок. Оцінку обґрунтуйте.

Додаток 6.

СХЕМА АНАЛІЗУ УРОКУ З ІСТОРІЇ

1. Науковий рівень уроку. Відповідність його змісту сучасному розвитку науки, програмі, підручнику; доцільність доповнення вчителя, зв'язок із життям.
2. Здійснення педагогічного задуму уроку. Мета, завдання і тип уроку, його місце в системі навчання. Широта педагогічного задуму (знання, виховання, розвиток). Структура уроку та її відповідність задуму (актуалізація і корекція опорних знань учнів, мотивація навчальної діяльності, усвідомлення і осмислення матеріалу).

Джерела, на основі яких вивчається подія. Дидактичне обладнання і його реалізація.

Уміння вчителя групувати навчальний матеріал навколо основного, провідних положень. Ідея опори .

Створення системи знань, використання міжкурскових і міжпредметних зв'язків.

Педагогіка співробітництва. Пізнавальна діяльність учнів на уроці і керівництво нею (висока, середня, низька). Використання різноманітних видів самостійної роботи учнів, індивідуалізація навчання.

Створення емоційної, творчої атмосфери на уроці. Ступінь інтересу. Узагальнення знань.

Домашнє завдання (інструктаж, перевантаження, час).

Мова вчителя (темп, правильність, виразність, гучність).

Помилки щодо змісту і методики проведення уроку.

Результативність уроку (досягнення освітньої, виховної і розвиваючої мети).

3. Загальні висновки про урок. Рівень уроку (високий, середній, низький).
Пропозиції.

Додаток 7.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ І ФОРМИ ПОЗАУРОЧНОЇ РОБОТИ

Масова	Групова	Індивідуальна
Історичні вечори	Історичний гурток	Читання історичної літератури
Лекції й бесіди	Історичні товариства й клуби	Відвідування бібліотеки
Вікторини і конкурси	Походи й експедиції	Робота в музеї
Олімпіади	Випуск історичних газет, часописів	Написання рефератів, доповідей
Конференції	Лекторії	Виконання творчих завдань
Перегляд фільмів	Факультатив	
“Тиждень історії” в школі		

Додаток 8.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

1. Письмовий звіт студента про роботу у школі, завірений директором школи.
2. Протоколи 2-3 уроків.
3. Конспекти проведених уроків з історії України та всесвітньої історії.
4. Конспект виховного заходу з предмету.
5. Конспект одного виховного заходу.
6. Щоденник практики.
7. Завдання з психології.
8. Вивчення передового педагогічного досвіду.
9. Характеристика студента (вчитель-предметник, класний керівник).
Староста групи – журнал обліку педагогічної практики.

ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

Титульний лист має такий вигляд:

<p>Звіт</p> <p>Студента _____ курсу _____ факультету</p> <p>Спеціальності (шифр, назва) _____</p> <p>_____</p> <p style="text-align: center;">(прізвище, ім'я та по батькові)</p> <p>про проходження практики в _____</p> <p style="text-align: center;">(назва навчального закладу)</p> <p>_____</p> <p style="text-align: center;">(місцезнаходження закладу)</p> <p>Груповий методист _____</p> <p>Керівник практики від кафедри педагогіки _____</p> <p>Керівник практики від кафедри психології _____</p>

Схема звіту студента-практиканта

I. Навчальна робота

1. Загальні відомості про місце і час проходження практики.
2. Відвідування уроків:
 - а) з спеціальності;
 - б) з інших предметів.
3. Проведення уроків самим студентом:
 - а) кількість проведених уроків, їх критична оцінка:
 - чи вдалось провести уроки всіх основних типів (якщо ні, вказати причину);

- труднощі, які були при плануванні, у підготовці та в процесі проведення уроку або частини його, як їх подолали;
 - б) засоби, що використовувались для активізації розумової діяльності учнів на уроці;
 - в) які навчальні посібники виготовив, оцінка їх та роль на уроці.
- 4. Перевірка зошитів, письмових робіт, щоденників учнів.
- 5. Робота з невстигаючими учнями, її результати.
- 6. Індивідуальна та диференційована робота з учнями, її результати.
- 7. Позакласна робота з спеціальності, її зміст (тематика та форми проведення заходів, їх кількість, ознайомлення з роботою гуртка, проведення факультативних занять в школі та ін.).
- 8. Виготовлення наочності.
- 9. Труднощі у виконанні завдань педпрактики з навчальної роботи, шляхи їх подолання.
- 10. Оволодіння вміннями та навичками проведення навчальної роботи.
- 11. Загальні висновки про навчальну роботу.

II. Виховна робота.

1. Клас, за яким прикріплений студент. Прізвище, ім'я, по батькові класного керівника.
2. Спостереження за роботою класного керівника, відвідування проведених ним виховних заходів (загальні враження).
3. Відвідування позакласних виховних заходів, проведених іншими студентами (кількість, короткий аналіз).
4. Зміст роботи, проведеної студентом як помічником класного керівника (як класним керівником):
 - а) вивчення колективу класу та окремих учнів;
 - б) організація колективних позакласних заходів, тема залікового виховного заходу;
 - в) керівництво суспільно-корисною працею учнів;
 - г) індивідуальна робота з учнями;
 - д) робота з батьками учнів.
5. Труднощі у підготовці та проведенні виховних заходів.
6. Ознайомлення із системою виховної роботи школи.
7. Оволодіння вміннями та навичками організації і проведення виховної роботи.
8. Загальні висновки про виховну роботу.

III. Методична робота.

1. Бесіди з директором школи, його заступниками, класним керівником та вчителями (вказати теми бесід).

2. Участь у роботі педагогічних рад, методичних секцій та об'єднань.
3. Ознайомлення з документацією та планами роботи школи (вказати конкретно).
4. Вивчення досвіду роботи кращих учителів.
5. Ознайомлення з психолого-педагогічною та методичною літературою під час практики.

IV. Науково-дослідницька робота.

1. Тема науково-дослідницької роботи; вивчена література з теми; опис спостережень (експериментів, анкетувань) за темою дослідження.
2. Теми виступів на методичних семінарах.
3. Банк педагогічного досвіду.

V. Висновки.

1. Що дала педпрактика студенту.
2. Позитивне в організації та проведенні практики.
3. Виявленні недоліки (конкретно які), шляхи їх подолання (пропозиції).
4. Пропозиції щодо підготовки, організації і проведення практики.

VI. Список використаної літератури.

Дата

Підпис студента-практиканта

Примітка: звіт підписується і оцінюється керівником від бази практики і разом з іншими документами подається на перевірку керівнику практики від університету.

Звіт практики захищається (із диференційованою оцінкою) студентом в комісії, призначеній деканатом.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО КОНКУРС НА КРАЩОГО СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Конкурс “Найкращий студент – практикант” проводиться з метою підвищення рівня професійної підготовки студентів під час педагогічної практики, поширення кращих досягнень у науково-методичній та навчально-виховній роботі студентів, а також для заохочення найбільш здібних практикантів і відзначення їх творчих досягнень в оволодінні професією вчителя.

Конкурс проводиться у березні – серед студентів IV курсу, у листопаді – V курсу. Кандидатури студентів, що будуть брати участь у конкурсі, обговорюються, як правило, на підсумковій педагогічній раді у школі. Груповий методист та керівник практики від кафедри педагогіки (психології) рекомендують для участі у конкурсі кращих студентів (одного – двох від групи). При цьому враховується думка педагогічного колективу школи, студентів групи.

Для участі в загальноуніверситетському конкурсі керівники педпрактики факультетів передають університетському керівникові педпрактики усі матеріали з проходження педпрактики студентами – конкурсантами (1-2 від факультету).

Для розгляду матеріалів, поданих на конкурс, на кожному факультеті створюється конкурсна комісія у складі декана факультету, керівника педагогічної практики факультету, групових керівників педагогічної практики, представників студентських груп.

Розглянувши рекомендовані матеріали, конкурсна комісія визначає найкращих студентів – практикантів. Переможців відзначають грошовими преміями. Підсумки конкурсу, на підставі ухвали конкурсної комісії, затверджуються наказом ректора університету. Результати конкурсу доводяться до відома всіх студентів факультету (університету).

СХЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОЗРОБКИ ПОЗАКЛАСНОГО ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Титульна сторінка

"Затверджую:"

Керівник практики
від кафедри педагогіки: _____
класний керівник: _____
" ____ " _____ 200_ року

Тема виховного заходу

**Конспект виховного заходу, розроблений студентом ____ курсу
_____ факультету**

_____ (прізвище, ім'я, по-батькові)
_____ для проведення в ____ класі _____ школи
" ____ " _____ 200_ року

I. Загальна характеристика виховного заходу

1. Виховна, пізнавальна та розвивальна мета.
2. Форма проведення (класна година, диспут, колективна творча справа, екскурсія тощо).
3. Місце проведення заходу і його тривалість.
4. Обладнання.
5. Використана література, методичні розробки тощо.

II. Зміст виховного заходу (загальний варіант)

1. Вступна частина: вступне слово учителя, організація заходу, актуалізація теми заходу.
2. Основна частина: викладення інформаційного матеріалу, обговорення дискусійних питань, розв'язання поставлених практичних завдань, реалізація підготовленого сценарію.
3. Заключна частина: підведення підсумків, рекомендації і пропозиції учням.

III. Опис виховного заходу, що проводиться у формі колективної творчої справи (далі КТС)

1. Попередня робота вихователя: доведення мети і завдань КТС до учнів, зацікавлення їх творчою роботою.
2. Колективне планування КТС, робота у мікроколективах, розподіл обов'язків.
3. Колективна підготовка справи: робота з мікроколективами, консультації, репетиції фрагментів (при потребі), підбір ведучого (ведучих), стимулювання спільної роботи.
4. Сценарій проведення колективної творчої справи: письмовий та усний аналіз.
5. Виконання прийнятих рішень, реалізація пропозицій, зроблених у процесі обговорення.

СХЕМА АНАЛІЗУ (САМОАНАЛІЗУ) ПОЗАКЛАСНОГО ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

1. Дата проведення заходу.
2. Прізвище, ім'я, по батькові студента-практиканта.
3. Актуальність і вмотивованість теми заходу. Відповідність її віковим особливостям, запитам та інтересам учнів. Участь школярів у виборі теми.
4. Чіткість, конкретність формулювання мети заходу, сприйняття її учнями.
5. Доцільність вибору даної форми проведення заходу. Її відповідність психофізіологічним особливостям школярів. Врахування можливості активної участі в обраній формі заходу всіх чи більшості учнів
6. Доцільність вибору місця, часу і тривалості заходу, відповідність їх меті і віковим особливостям школярів.
7. Наявність і продуманість плану чи програми підготовки виховного заходу. Конкретність доручень учням. Активність та ініціативність учнів у процесі підготовки. Рівень розуміння ними змісту організаторської діяльності. Відповідальність за вчасне і правильне виконання доручень. Співробітництво вчителя і учнів у процесі підготовки.
8. Доцільність підбору обладнання, якості оформлення аудиторії.
9. Точність і організованість початку. Мотивація діяльності вчителя й учнів. Прийоми активізації школярів на початку заходу.
10. Змістовність заходу. Достовірність, науковість та емоційна насиченість фактичного матеріалу, зв'язок його з життям, опора на життєвий досвід учнів. Відповідність змісту віковим особливостям учнів. Повнота і послідовність викладу матеріалу.
11. Доцільність відбору методів і методичних прийомів. Наявність елементів дискусії. Використання фронтальної, групової та індивідуальної форм організації діяльності. Стимулювання діяльності школярів. Раціональне використання наочності, ТЗН. Уважність, дисциплінованість, зацікавленість учнів.
12. Рівень педагогічної майстерності студента-практиканта. Уміння встановити гуманні і демократичні взаємини між усіма учасниками заходу. Стиль педагогічного спілкування. Педагогічний такт. Культура мовлення. Організаторські вміння.
13. Організованість завершення виховного заходу. Участь школярів у підведенні підсумків, прийнятті рішень, виробленні пропозицій, програми наступних дій.
14. Загальні висновки:
 - досягнення мети, реалізація пізнавальних, виховних, розвивальних можливостей заходу;
 - ступінь задоволення учнів проведенням заходу;
 - формуванню яких особистісних рис та якостей особливо сприяло проведення заходу;

- які можливості для дальшого поліпшення виховної роботи розкриває проведення заходу.

Додаток 14.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА ЗВІТУ ПРО ВИВЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ ГРУПИ

1. Загальні відомості про учнівську групу (школа; клас; кількість учнів; статевий та віковий склад; спеціалізація, якщо така існує; тривалість існування групи).
2. Структура класу:
 - а) офіційна – перелік посад, розподіл обов'язків між ними, система підпорядкування, рівень авторитетності учнів, що займають посади; чим його можна пояснити;
 - б) неофіційна – її співвідношення з офіційною, популярні, не популярні, ізольовані учні в класі; якості особистості, які найвище оцінюються в групі. Поділ класу на мікрогрупи, причини їх існування;
 - в) взаємини між учнями: емоційний клімат у групі, прояви взаємодопомоги, співвідношення міри вимогливості до себе і до інших, стиль та мотиви спілкування між учнями, особливості стосунків хлопчиків і дівчат. Негативні прояви у стосунках: частота та зміст конфліктів, проблема непопулярних та ізольованих членів групи, байдужість один до одного, труднощі в спілкуванні, способи коригування та оптимізації взаємовідносин.
3. Відносини учнівської групи із:
 - а) вчителем (стиль керівництва класом, його зв'язок із характером міжучнівських стосунків; характеристика контактів з учнями, рівень авторитетності);
 - б) іншими учнівськими групами – одновіковими (суперництво, співробітництво, доброзичливість, взаємодопомога, стосунки лідерів); різновіковими (старшими, молодшими);
 - в) позашкільними групами (спортивні секції, неформальні угруповання).
4. Спрямованість учнівської групи:
 - а) навчально-пізнавальна – рівень успішності, дисципліни, знань, ставлення до відмінників, до невстигаючих;
 - б) професійна – наявність різноманітних форм професійної підготовки, ставлення до них учнів; рівень професійних знань, умінь, навичок та зацікавленості майбутньою професією;
 - в) егоїстична – перевага особистих інтересів над інтересами класу, низький рівень контактності, обмеженість у спілкуванні в позаурочний час, байдуже ставлення до товаришів;
 - г) гуманістична – прояви взаємодопомоги, зацікавленість справами один одного, змістовні та інтенсивні контакти.

Визначити переважну спрямованість групи.
5. Висновки:

- рівень організованості учнівської групи (забезпечує, чи ні самоуправління та самовиховання);
- педагогічні засоби підвищення організованості класу та активізації його виховних можливостей.

Методи вивчення учнівської групи

1. Спостереження за певною схемою.
2. Соціометрія.
3. Референтометрія.
4. Опитування (анкета, бесіда, інтерв'ю).
5. Вивчення шкільних та класних документів.

Додаток 15.

Методика 1. Соціометрія (Оцінка міжособистісних емоційних зв'язків у групі)

I. Процедура проведення

1. Проводиться з усім класом.
2. Учні записують своє прізвище на окремому аркуші паперу. Практикант повідомляє, що отримані результати не розголошуються, за них не виставляють оцінок, а потрібні вони для організації цікавої роботи в класі (це зауваження стосується і всіх наступних методик).
3. Нижче пропонується під номером "1" записати відповідь на питання типу "З ким би ти хотів відвідати кінотеатр?", "З ким би ти хотів провести дозвілля?". Зміст питання спрямований на виявлення симпатій-антипатій. Зрозуміло, що питання "З ким би ти хотів сидіти під час контрольної роботи, або виконувати домашні роботи" для цієї мети не підходять. Необхідно попередити учнів, що кожен може записати будь-яке, але тільки одне прізвище і тільки товариша з свого класу. Переходити до наступного етапу можна, коли переконались у тому, що кожен записав обране ним прізвище.
4. Пропонуємо під номером "2" записати прізвище ще одного (і не більше) товариша. Переконаємося в тому, що учні встигли записати і просимо назвати ще одне – третє і останнє – прізвище товариша з класу.
5. Відповіді збираємо – вони становлять матеріал для подальшої обробки.

II. Обробка результатів

№ п/п	Список учнів	Кількість учнів у класі								
		1	2	3	4	5	6	7	...	20
1.	Антоненко				1		3	2		
2.	Анрієвський						3	2		1
3.	Бочаровський				2	1	3			
4.									
5.									
6.	Іваненко	3	2	1						

7.	Петренко	1	2			3				
...										
20.	Собко		1	2			3			
N = 20	Сума балів						12			

Складаємо таблицю. У 1-й колонці – список прізвищ всіх учнів класу. Кількість наступних колонок дорівнює кількості учнів у класі. У цих колонках позначаємо прізвища учнів числами, які відповідають порядку прізвища у списку з 1-ої колонки.

Наприклад, у 1-й колонці прізвище Бочаровський розташоване у списку третім, йому відповідає колонка із № 3. Тепер потрібно звернутись до відповідей учнів. Результати кожного опитуваного фіксуємо в таблиці таким чином. Припустимо, Андрієвський назвав послідовно прізвища Іваненка, Петренка, Собка. Обраний 1-м (Іваненко) отримує 3 бали, 2-м (Петренко) — 2 бали, 3-м (Собко) – 1 бал.

У клітинці на перехресті, горизонтального рядка з прізвищем Андрієвський і вертикальною колонкою із № 6, під яким знаходиться в списку прізвище Іваненко ставимо 3 бали. У клітинці на перехресті з вертикальною колонкою № 7 (відповідає місцю Петренко) ставимо 2 бали. Аналогічно виставляємо 1 бал Собку у відповідній клітинці. Таким чином вносимо в таблицю дані всіх опитуваних. Під кожною колонкою, позначеною числами, записуємо суму балів. Наприклад, під колонкою 6 записано суму 12 балів. Такі дані підраховуємо для всіх учнів. За їх значенням робимо висновки про соціометричну структуру класу. Учні, які набрали більше ніж $(N + 1)/2$ бал (N — кількість учнів в класі) належать до групи популярних, яка називається "актив", менше — до групи пасивних. Серед активу виділяються 1-2 учні, які набрали максимальну кількість балів. Це лідери або "зірки". Учні, які не отримали жодного балу – ізольовані в системі міжособистісних відносин школярів класу.

Додаток 16.

Методика 2. Оцінка задоволеності відносинами з ровесниками і характером навчальної діяльності

Процедура проведення:

1. Проводиться з усім класом.
2. Кожен учень записує своє прізвище на аркуші і обирає один з можливих варіантів відповіді:
 - 1) повністю задоволений;
 - 2) задоволений;
 - 3) не задоволений;
 - 4) зовсім не задоволений;
 - 5) не знаю.

Під № 1 він записує відповідь на питання: Наскільки ти задоволений відносинами з учнями твого класу?

Під № 2 — відповідь на питання: "Наскільки ти задоволений своїм навчанням у школі?".

Обробка результатів:

1. Знайти коефіцієнт задоволеності для всього класу: а) відносинами з однокласниками; б) навчанням у школі. Порядок обчислення однаковий:

$$P = \frac{n_1x1 + n_2x0,5 + n_3x0 + n_4x(-0,5) + n_5x(-1)}{n}$$

n_1 – кількість учнів, що обрали відповідь № 1 (повністю задоволений);

n_2 – кількість учнів, що обрали відповідь № 2;

n_3 – кількість учнів, що обрали відповідь № 3;

n_4 - № 4;

n_5 - № 5;

n – кількість учасників опитування.

2. Оцінка коефіцієнту задоволеності: чим коефіцієнт ближчий до 1, тим вища міра задоволеності даною стороною життя; чим ближчий до (-1), тим нижча міра задоволеності.
3. Висловити пропозиції щодо виховної роботи в цьому класі.

Додаток 17.

Методика 3. Визначення емоційної єдності групи

1. Проводиться з усім класом. Виконується кожним індивідуально, шляхом запису відповідей на окремому аркуші. Учні повідомляється інструкція.

"Мета нашої роботи визначити, який настрій панує у вашому класі. Вам зачитують 14 пар полярних тверджень. Ви повинні оцінити, до якого з двох протилежних тверджень схиляється ваша думка. Оцінку слід дати шляхом вибору одного з чисел від 7 до 1. Числа мають таке значення: 7(1) - повністю згоден з 1(2)-м твердженням; 6(2) – майже згоден з 1(2) твердженням; 5(3) — швидше згоден з 1(2) твердженням; 4 - не згоден із жодним твердженням.

Ваш запис повинен складатись з номера твердження та оцінки до нього. Наприклад: запис 5.6 означає, що до п'ятої пари ви обрали оцінку 6.

1. У колективі переважає життєрадісний настрій. Переважає песимістичний тон.
2. Між членами доброзичливість у відносинах, взаємні симпатії. Між членами конфлікти, агресивність, антипатія.
3. Між угрупованнями в колективі існує взаєморозуміння. Угруповання в межах колективу конфліктують.
4. Учнім подобається брати участь у Учні уникають участі у спільних

спільних справах, разом проводити дозвілля.	справах, неконтактні між собою.
5. Успіхи і невдачі товариша викликають активну співучасть інших.	Члени групи байдужі до справ свого товариша.
6. Взаємовідносини характеризуються підтримкою, критика доброзичливістю, зауваження висловлюються з добрими намірами.	Члени групи зловтішаються невдачами інших, критика у вигляді відкритих або прихованих звинувачень.
7. Учні поважають думку один одного.	Учні нетерпимі до думки своїх товаришів.
8. У важких ситуаціях група діє за принципом “один за всіх і всі за одного”.	У важких ситуаціях група розгублюється.
9. Успіхи і невдачі групи в цілому кожен член переживає як власні.	Успіхи і невдачі групи не знаходять відгуку у кожного.
10. Група активна, сповнена енергії.	Група пасивна, байдужа.
11. Новачкам група допомагає адаптуватись.	До новачків нерідко проявляється ворожість.
12. Група швидко відгукується, якщо потрібно зробити корисну справу.	Групу неможливо організувати на спільну справу, у кожного свої інтереси.
13. У групі справедливе ставлення до всіх.	У групі є привілейовані і ті, ким нехтують.
14. Заохочення всієї групи педагогом викликає почуття гордості у всіх.	До заохочень колективу його члени байдужі.

Обробка:

Знайти суму всіх визначених чисел і розділити її на 14. Це індивідуальна оцінка психологічного клімату в класі. Сума всіх індивідуальних оцінок, розділена на кількість опитуваних — середній коефіцієнт суб'єктивних оцінок. Цей коефіцієнт має такі значення:

- а) 1-3,5 – в учбовій групі негативний психологічний клімат. Мають місце байдужість, емоційний дискомфорт, висока конфліктність, відсутність впевненості у своїх товаришах;
- б) 3,6-5,4 — невірноважений психологічний клімат: настрої у класі коливаються, взаємні симпатії вибіркові, відсутня емоційна єдність, спостерігаються застійні явища в розвитку групи;
- в) 5,5-7,0 — мажорний психологічний настрої. Учні відчувають радість у спілкуванні між собою, відносини будуються переважно на взаємній симпатії, група згуртована, активна, демократична, нормально розвивається.

IV. ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

I. Джерела:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Історія в школах України. – 2004. – № 2.
2. Державна національна програма „Освіта” (Україна „XXI століття”) // Освіта. – 1993. – № 44-46.
3. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Історія в школі. – 2005. – № 7-8.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Всесвітня історія. Історія України. – К.: „Шкільний світ”, 2010. – 86 с.

II. Підручники та посібники:

1. Вороліс М.Г. Методика викладання історії в середній загальноосвітній школі (I-III ступенів) / М.Г.Вороліс. – Вінниця, 2005.
2. Вяземский Е.Е. Теория и методика преподавания истории: Учебник для студентов высших учебных заведений/ Е.Е.Вяземский, О.Ю.Стрелова. – М., 2003.
3. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі / Л.Г.Мельник. – К., 1974.
4. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в середній школі / О.Пометун, Г.Фрейман. – К., 2006.
5. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории. В 2-х частях / А.Т.Степанищев. – М., 2002.
6. Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе / М.Т.Студеникин. – М., 2000.
7. Турянская О.Ф. Методика преподавания истории в школе (в схемах и таблицах) Методическое пособие для организации самостоятельной работы по предмету / О.Ф.Турянская. – Лучанск, 1999.

III. Монографії та статті:

1. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе. Пособие для учителя / Под ред. Колоскова А.М. – М., 1984.
2. Алексашкина Л.Н. Учебные лекции по истории в школе / Л.Н.Алексашкина // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2006. – № 8.
3. Алексеева М.Я. Организация научно-исследовательской деятельности на уроках истории / М.Я.Алексеева // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2003. – № 4.
4. Баханов К. Облік індивідуальних досягнень учнів у навчанні історії / К.Баханов // Історія в школах України. – 1999. – № 2.
5. Баханов К. Способи фіксації навчального матеріалу на уроках історії / К.Баханов // Історія в школах України. – 1997. – № 4.

6. Баханов К. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: Компетентнісно-орієнтований підхід / К.Баханов // Історія в школах України. – 2004. – № 6.
7. Бакунин В.М. Методические аспекты экскурсионной деятельности / В.М.Бакунин // Преподавание истории в школе. – 2002. – № 10.
8. Борисов С. Хронологічні завдання на уроці історії / С.Борисов // Історія в школі. – 1998. – № 9.
9. Войцеховський Ю. Підготовка вчителя до уроку історії (на прикладі теми “Центральна та Східна Європа в ІХ – ХІ ст.” / Ю.Войцеховський// Історія в школі. – 1998. – № 7-8.
10. Галинникова И.Н. Активные формы работы на уроках истории / И.Н.Галинникова // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2008. – № 10.
11. Голованов С. Нетрадиційні уроки історії з використанням історичних міні-вистав. / С.Голованов // Історія в школах України. – 1996. – № 2.
12. Гора В.П. Методические приемы и средства наглядного обучения истории в средней школе / В.П.Гора. – М., 1971.
13. Груша Р. проблемно-пошуковий метод у вивчення історії / Р.Груша // Історія України. – 2008. – № 4(558). – жовтень.
14. Гупан Н. Сучасні підходи до викладання історії України в загальноосвітній школі / Н.Гупан, Г.Фрейман // Історія в школі. – 2007. – № 6.
15. Задорожна Л. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань / Л.Задорожна // Історія в школах України. – 2002. – № 2.
16. Зотов Ю.Б. Организация современного урока / Ю.Б.Зотов. – М., 1984.
17. Киршнер Л.А. Формирование познавательных возможностей учащихся в процессе изучения истории / Л.А.Киршнер. – М., 1982.
18. Копцюх Б. Вірші-загадки у вивченні історії України (7 кл.) / Б.Копцюх // Історія в школах України. – 1999 – № 8-9.
19. Кравчук Т. Організація перевірки рівня навчальних досягнень учнів з історії / Т.Кравчук // Історія України. – 2006. – № 3(451). – січень.
20. Мисан В. Використання опорних конспектів на уроках історії. // Історія в школах України / В.Мисан. – 1997. – № 1.
21. Мороз П. Методичні вимоги та критерії до характеристики історичної особи. / П.Мороз // Історія в школах України. – 1997. – № 3.
22. Озерский И.З. Начинающему учителю истории / И.З.Озерский. – М., 1989.
23. Осадчук Р. Вимоги до контролю та перевірки за навчанням учнів з предметів суспільно-гуманітарного циклу / Р.Осадчук // Історія в школі. – 2001. – № 10.
24. Саплина Е.В. Как сделать эффективным урок истории / Е.В.Саплина // Преподавание истории в школе. – 2001. – № 6.
25. Сотніченко В. Бізнес-фестиваль на уроці історії. / В.Сотніченко, О.Ільюшина // Історія в школі. – 1998. – № 4.

26. Стрелова О.Ю. Современный урок истории / О.Ю.Стрелова // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2009. – № 1.
27. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках історії // Історія в школі. – 2001. – № 2.
28. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі / Я.Треф'як // Історія в школах України. – 2002. – № 1.
29. Уланова Л. Рівні навченості учнів з історії та критерії їх оцінювання / Л.Уланова // Історія в школах України. – 2000. – № 3.
30. Фідря О. Афоризми і висловлювання у викладанні історії / О.Фідря // Історія в школі. – 1998. – № 1.
31. Ходос М. Методичні засади краєзнавчої роботи в ЗОШ / М.Ходос // Історія в школі. – 2004. – № 4.

ПЕДАГОГІКА

1. Абдулина О.А. Педагогическая практика студентов / О.А.Абдулина, Н.П.Загрязкина. – М., 1989.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д.Бех. – К., 1998.
3. Боровский А.Б. Система методов профессиональной ориентации. Кн. 2. Методики профориентационной работы (приложение) / А.Б.Боровский, Т.М.Потапенко, Г.В.Щекин. – К., 1993.
4. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: Зб. док. – К.: Столиця, 1998.
5. Класний керівник у сучасній школі: Метод. посібник (В.М.Оржеховська, О.І.Пилипенко та ін. – К., 1996.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект// Шлях освіти. – 2000. – № 3.
7. Особистісно зорієнтоване навчання та виховання. За покликом серця: З досвіду // Педагогічна газета. – 2000. - № 3.
8. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 24 квітня – 1 травня.
9. Полякова Т.С. Анализ затруднений в практической деятельности начинающих учителей / Т.С.Полякова. – М., 1983.
10. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів: Навчальний посібник. – К., 1996.
11. Сухомлинський В.О. Народження громадянина: Вибр. тв. У 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – Т.3. – К., Рад. школа, 1976.
12. Шептенко П.А. Методика и технология работы социального педагога / П.А.Шептенко, Г.А.Воронина. – М., 2001.
13. Щербань П. Формування духовної культури особистості / П.Щербань // Рідна школа. – 1999. - № 7-8.
14. Шкільні свята та розваги: Збірник сценаріїв на допомогу педагогічним працівникам загальноосвітніх та педагогічних закладів: у 3-х частинах – Тернопіль, 1999.

15. Щуркова Н.Е. Классное руководство: теория, методика, технология / Н.Е.Щуркова. – М., 2000.

ПСИХОЛОГІЯ

1. Альманах психологических тестов / Сост. Римские Р.Р. и С.А. – М., 1996.
2. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе / Н.П.Аникеева. – М., 1996.
3. Бадмаев Б.Ц. Психология в работе учителя: В 2 кн. / Б.Ц.Бадмаев – М., 2000.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч.посібник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
5. Заброцький М.М. Педагогічна психологія / М.М.Заброцький. – Х.: МАУП. – 200 с.
6. Изучение личности школьника учителем / Под ред. З.И. Васильевой. – М., 1991.
7. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода / А.Т.Ішмуратов. – К., 1996.
8. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. – Минск, 1984.
9. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ, 1995.
10. Немов Р.С. Практическая психология. – М., 1998.
11. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
12. Петровский А.В., Шпалинский В.В. Социальная психология коллектива. – М., 1978.
13. Психология личности: тесты, опросники, методики / Авторы-составители: Н.В.Киршнева, Н.В.Рябчикова. – М., 1995.
14. Савчин М.В. Педагогічна соціальна психологія. – Дрогобич, 1998.
15. Семиченко В.А. Психология социальных отношений. – Київ, 1999.
16. Социальная психология // Под ред. А.В.Петровского. – М., 1987.

Зміст

1. Програма педагогічної практики.....	3
2. Методичні поради студентам-практикантам.....	14
3. Додатки.....	27
4. Джерела та література.....	45

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
Історичний факультет**

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
З ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

**ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІV КУРСУ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
(спеціальність № 6.020302 «Історія»)**

Укладачі: Дубінський Володимир Анатолійович
Романюк Тамара Миколаївна

Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м.Кам'янець-Подільський, вул.Татарська, 14